

Osmanlı Egemenliği'nin İlk Yıllarında Resmo Bağları

The Vineyards of Rethymno in the First Years of Ottoman Rule

Ayşe Nükhet Adıyeke
(Mersin University, Turkey)

Abstract Being an important stop of the Levant trade of the Serenissima, Crete was a strategic place for the trade of wine across the Mediterranean. While the fifteenth and the sixteenth centuries were the golden age of Cretan viniculture, when Crete passed from the Venetian to the Ottoman rule, the agricultural economy and the export potential of the island witnessed a significant transformation and the production of wine began to decline. According to previous studies wine was replaced by olive oil and soap. However, recent research has shown that this was a change which had begun already under the Venetian rule. During the Ottoman rule, the vineyards of Crete and wine production continued, although somehow limited. In this article the Ottoman legislation concerning viniculture in Crete after the Ottoman conquest will be presented.

Summary 1 Doğu Akdeniz'de Güç Dengelerinin Değişimi. – 2 Üzümün Düşüşü. – 3 Üzümden Zeytine Vardiya Değişimi. – 4 Osmanlı Döneminde Üzüm / Şarap.

Keywords Venetian. Ottoman. Crete. Rethymno. Vineyards.

1 Doğu Akdeniz'de Güç Dengelerinin Değişimi

Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethiyle birlikte Doğu Roma İmparatorluğu tarihe karıştı. Bu fetih Doğu Akdeniz'deki hem siyasi hem de ticari dengeleri alt üst etti. Levant ticaretinin en önemli iki aktörü olan Ceneviz ve Venedik bu ticaret faaliyetleri sırasında, daha önceleri Bizans, Memluk ve Selçuklularla ilişki içinde iken artık Osmanlı İmparatorluğu ile muhatap olmak durumunda kaldılar.

Osmanlıların Levant ticaretine ilk müdahalesi, yapılan anlaşmalarla Venedik Cumhuriyeti'ni Ceneviz'in bir adım önüne geçirmek oldu. Venediklilere İstanbul'da daimi elçi bulundurma hakkı verildiği gibi bu elçinin Osmanlı nezdindeki itibarı diğer ülkelerin elçilerinden daha yukarıda tutuldu. Bu çerçevede Venedik Cumhuriyeti'nin daha sonraki dönemlerde; Halep, Kahire, İzmir gibi birçok ticari merkezde konsolosluklar açtığını görüyoruz.

Akdeniz’de ticaret, yenedünyanın okyanus ticaretinde olduğu gibi, haf-talarca süren yorucu deniz yolculukları ile yapılmıyordu. Gemiler, Akdeniz kıyı ve ada limanlarında duraklayarak üç beş günlük yolculuklarla seyir gerçekleştiriyorlardı. Dolayısıyla Akdeniz deniz ticareti kıyı ve ada liman koloni duraklarından oluşan bir organizasyonla sağlanıyordu (Braudel 1993, 125, 182; Heyd 1975, 197, 307). Bu kıyı-menzil denizciliği sayesinde gemiler yük alıp indirecekleri limana doğrudan gitmezler, gerek iaşe ve gerekse güvenlik için aradaki birçok limana daha uğrarlardı. Nitekim Venedik Cumhuriyeti’nin siyasi organizasyonu da buna uygun bir şekilde idi; Cumhuriyetin merkezi Venedik şehri, taşrası ise çok sayıdaki koloni liman/ada birleşmesinden oluşuyordu (Brown 1895, 298).

Venedik Cumhuriyeti’ne ait liman koloni dizilimi batıdan doğuya doğru; Balkan yarımadasının Adriyatik/Dalmaçya kıyıları, Kefalonya, Korfu adaları, Mora, Girit, Ege Adaları ve son nokta Kıbrıs adası idi. Bu koloni liman diziliminin aynı zamanda Osmanlı’nın yayılma alanları ile birebir örtüştüğüne dikkat çekmek gerekir. Sağladığı avantajlarla Doğu Akdeniz ticaretinde Venedik Cumhuriyetini ön plana çıkaran Osmanlı, yayılma stratejisi açısından onun hayat alanını hedef almıştı. Venedik’in sonunu getirecek olan süreç de Osmanlı’nın bu yayılma stratejisinde yatıyordu. İstanbul’un fethinden hemen sonra başlayan Ege Adaları’nın (Archipelago) fethi, ardından Mora ve Balkanların Dalmaçya kıyılarının fethi, Kefalonya, Zante, Aya Mavra ve Korfu Adaları, Rodos, Kıbrıs ve nihayet son nokta Girit’in fethi, Venedik için Akdeniz’de sonun başlangıcı demektir.

Tam bu noktada Girit Adası’nın Venedik’in Levant ticaretinde olduğu kadar 15. ve 16. yüzyılda Akdeniz’de üzümün yolculuğunda da önemli bir menzil olduğunu düşünmek için geçerli sebeplerimiz bulunmaktadır. Bu dönem Girit’in tarımsal tarihi içinde şarabın zirve yaptığı bir dönemdi. Şarabın en kalitelisini arayan ve buna övgüler düzen İngiltere’ye bile Girit Adası’nın tatlı şarapları ulaşıyordu (Greene 2000, 110). Venedik’in tüm baskılama çabalarına, adada tahıl üretimini arttırmak için yaptıkları müdahalelere rağmen şaraptan sağlanan kazanç oldukça karlıydı. Bu yüzden adada soylu toprak sahipleri kendilerini bağıcılığa adadı ve tüm yaşantılarını buna göre şekillendirdi.

Ayrıca Avrupa, başta ‘malmsey’ adı verilen tatlı şarabın yanı sıra adanın peynir balmumu vb. gibi diğer bazı lüks tüketim mallarıyla çok yakından ilgiliydi. Üzüm adanın güneyinde Mesara Ovası’nda yetişiyordu ve adanın üç büyük şehri bu ovanın bitişiğinde, deniz kıyısında konumlanmıştı.

2 Üzümün Düşüşü

Girit 16. yüzyıldan 17. yüzyıla, Venedik hakimiyetinden Osmanlı hakimiyetine geçtiği gibi, aynı çağda adanın tarımsal ekonomisi ve ihracat potansiyeli de önemli bir dönüşüm geçirdi. Bu dönüşüm tarihçiler arasında tartışılmakta ve temelde iklimsel, çevresel ve pazar talepleri doğrultusunda şekillenen dış ticaret şartlarıyla açıklanmaktadır.

Molly Greene Venedik'in Girit'teki karlı üzüm üretimi ve zevkli tatlı şarabın ihracatıyla çok ilgili olmadığını söylüyor. Onlar daha çok adanın doğu ticareti yapan gemileri için bir durak ve dağıtım merkezi olmasıyla ve Akdeniz'de devriye gezen donanması için güvenli bir liman olmasıyla ilgiliydiler (Greene 2000, 111).

Özellikle 1569-1573 Osmanlı Venedik savaşları sırasında donanmanın işesi ve peksimet ihtiyacının karşılanması ön plana çıkmıştı. Bu nedenle Venedik merkezi yönetimi için Ada'nın üzümü ve şarabından önce tahıl arzı hayati öneme sahip oldu. Diğer yandan Osmanlıların savaş sırasında tahıl ticaretini yasaklamaları tahıl krizinin artmasına yol açtı. Tüm bu şartlar altında 17. yüzyıl başlarında Venedikliler adada buğday ekimi yapılması için bağları zorla sökmeye başladılar (Greene 2000, 114).

Üzüm üretimindeki düşüşe bir başka gerekçe olarak Avrupa'da üretimin artması da gösterilmektedir. Bu dönemde İspanya'da geniş araziler üzerinde üzüm yetiştirilmeye ve Girit'inkine benzer tatlı şaraplar üretilmeye başlanmıştı. Buna ek olarak cam şişe ve mantarın icadıyla kuru şarap fermente olmadan yolculuk yapabilmekte ve uzun yıllar saklanabilmekteydi (Stallsmith 2007, 159). Önceden küplerin içinde taşınan ve ağzı balmumu ile kapatılan şarap uzun yolculuklara fazla dayanamıyordu. Ayrıca yine 17. Yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da ortaya çıkan ekonomik kriz de Girit'in lüks mallarına karşı talebi azaltmıştı.

Girit'te bu dönemde üretimde yaşanan düşüşün bir başka nedeninin de iklim ile ilişkili olduğu ileri sürülmektedir. 1500-1700 yılları küçük buzul çağı olarak tanımlanmış ve sıcaklık düşüş ve yükselişlerinde anormallikler, aşırı yağışlar yaşanmıştır. Bu yağışlar nedeniyle erozyon ve su baskınları hububat üretimine büyük zarar vermiş ve tahıl ihtiyacını, dolayısıyla da ordunun peksimet ihtiyacını katlamıştı. Venedik Senatosu 1577 ve 1602 yıllarında Girit'te bağların sökülerek hububat ekimi yapılması için önlemler geliştirdi (Stallsmith 2007, 158). Ancak tüm bu çabaların da adada üzüm üretimini tamamen bitirdiğini söylemek mümkün değildir.

3 Üzümünden Zeytine Vardiya Değişimi

Girit üzerine yapılan çalışmalarda genellikle Adanın Osmanlı egemenliği altında bir vardiya değişimi olduğu, üzümün yerini zeytinin; şarabın yerini zeytinyağının ve sabunun aldığı dillendirilmektedir. Ancak son yıllarda

ortaya çıkan araştırmalar bu vardiya değişiminin Venedik döneminde başladığına işaret etmektedir.

Ada'da bağcılığın düşüşü gibi zeytinciliğin yükselişinin de bir dizi nedene bağlı olarak bir seyir izlediği yine bazı tarihçiler tarafından tartışılmış ve gerekçelendirilmiştir.

Venedik hükümeti şarap ticaretindeki düşüş ve tahıl üretimindeki açığa kaynaklanan ekonomik gerilemeyi durdurmak için 17. yüzyılda zeytinyağı ticaretini teşvik etmeye, zeytin sıkma atölyelerini geliştirmeye çalıştı (Stallsmith 2007, 159). Diğer yandan bu dönemde Venedik Akdeniz'deki ticaret tekelini kaybetmiş, Fransız tüccarlar daha büyük rol oynamaya başlamışlardı. Onların da ilgisi Marsilya'daki sabun fabrikalarının ihtiyacının karşılanması doğrultusunda Girit zeytinyağına yöneldi (Stallsmith 2007, 164; Brumfield 2004, 56).

Sonuç olarak kısmen değişen uluslararası piyasalar, kısmen de Venedik ve Osmanlı hükümetlerinin tarım politikalarının sonuçları nedeniyle Girit'in el değiştirmesine adanın tarımında da önemli değişiklikler eşlik etti.

Christos Hadziiossif tarihçiler tarafından öne sürülen tarımsal dönüşümündeki bu gerekçelerin tarımsal ekonominin üretim sürecindeki emek ve mülkiyet gibi iki çok önemli başlığını ihmal ettiğini ortaya koymuştur. İlk olarak Hadziiossif'unda belirttiği üzere, her ikisi de farklı üretim süreci ve emeği gerektirdiğinden dönüştürülebilir plantasyonlar değildir (Hadziiossif 2016, 122).

İkincisi, bağcılık usta tarım işçilerine ihtiyaç duyan çok emek harcayan bir faaliyettir. Brumfield Girit savaşı sonrası usta tarım işçilerinin adayı terk ettiğini ifade eder (Brumfield 2004, 56). Oysa zeytin sadece hasat zamanı emek gerektiriyordu. Bu da geleneksel olarak kadın ve çocuklar tarafından yapılırdı. Üstelik zeytin, iklim değişikliklerine karşı oldukça dirençli bir üründü. Buna ek olarak Osmanlı'nın fethinden sonra adada yoğun emek gerektiren bağcılık faaliyetinde çalıştırılacak insan gücü bulmak iki nedenle zorlaşmıştı. İlk 17.yy.ın sonunda nüfustaki genel azalma, ikincisi soylu toprak sahiplerinin adayı terk etmesiyle köylü üzerindeki ticari ürün baskısının sona ermesiyle (Hadziiossif 2016, 122).

Venedik yönetimi Cumhuriyet'in temel ihtiyaçları ve ekonomik beklentileri doğrultusunda adanın tarımsal faaliyetlerini kontrol altında tutmak için merkantilist yaklaşımla merkezi kontrol oluşturmuştu. Osmanlıların bu konuda köylüyü, tarımsal üretimdeki bireysel tercihlerinde daha özgür bıraktıkları gözlenmektedir. Bu da Hadziiossif'e göre köylüyü fazla emek gerektirmeyen, üstelik de dönemin pazar talepleri doğrultusunda giderek rağbet gören zeytine yönlendirmiştir. Ben de bu konuda yazar ile hemfikirim; çünkü, Hadziiossif'in de belirttiği gibi üzüm ve zeytin üretimi birbirinin yerine ikame edilebilecek plantasyonlar değildi. Hem ekildikleri alanlar itibarıyla hem de üretim sürecindeki insan gücü katkısı nedeniyle bu iki ürünün birbirinin yerini alması olanaklı görünmüyordu (Hadziiossif 2016, 122). Tahrir defterleri üzerinde yaptığımız inceleme de bu tespiti

doğruladı. Zeytincilikteki artışı bağcılıktaki azalma aynı oranda izlemiyordu. Bunu ne köy köy elde ettiğimiz sonuçlarda ne de Resmo livasının bütününde ortaya çıkan görüntüde izah etmek mümkün değildi. Her iki ürünün de artış ve azalış grafiği ancak kendi içinde bir anlam ifade edebilirdi. Yani özetle her iki ürünün üretim potansiyelindeki değişimi basitçe aynı döneme denk gelmişti.

Tarımsal faaliyet olarak, 'yerine geçme' söz konusu olmadığı net olarak görülmektedir. Ancak tekrar etmekte yarar vardır ki bu verilerle tarımsal üretimin ekonomik katkısı bağlamında söylemek demümkün değildir.

4 Osmanlı Döneminde Üzüm / Şarap

Elde ettiğimiz bulgulara göre Girit'te bağcılık ve şarap üretimi Osmanlı egemenliğinde de devam etti. Ancak adanın ekonomik verilerine ve ticaret hacmine girmeyecek kadar yerel ve bölgesel kaldı (Brumfield 2004, 55). Stallsmith, adanın Osmanlı egemenliğine girmesiyle adayı terk eden Venedik toprak sahiplerinin geride bıraktıkları bağlarını Manastırların satın aldığını ve yerel ihtiyaçlar için şarap üretimine devam ettiklerini belirtmektedir (Stallsmith 2007, 159).

Adada Osmanlı egemenliğinin kurulması sırasında bağcılık ve şarap faaliyetlerinin yerel ve bölgesel de olsa devam ettiğinin en açık göstergesi, yapılan düzenlemelerde bağ ve şarap vergilerinin yer almasıdır. Buna dair ilk bulgu 1650 tarihli Tapu tahrir defterinde yer alan Girit kanunnamesinin bağ maddesidir. Bu maddede yer alan ifadesi üzerinde durulması gereken bir noktadır. "Müslümanlar yeniden bağ dikse bedel-i öşr her dönüme yirmişer akçe vereler. Ve eğer kafirden bağ alınmış olur ise ke'l-evvel öşr alınır".¹ Öşür ürün üzerinden değil dönüm üzerinden hesaplanmaktadır. Öte yandan Kanunnamedeki bu cümle yeni bağların Müslümanlar tarafından dikildiğini arka planda duyurmaktadır. Daha ileri giderek şunu da söyleyebiliriz: Osmanlı, yeni bağ dikilmesi konusunda herhangi bir sınırlama getirmemiş hatta bunun önünü açacak bir düzenleme yapmıştır.

Yine aynı kanunnamede yer alan "ve meyhanelerden hamr satılma kelinderin ve kananesin getirip mühür bastıra ve mühür akçesi iki akçe alına"² hükmünden anlaşıldığı kadarıyla meyhanelerde satılan şarap için kullanılan ölçü araçları mühürlenecek ve bu minval üzere şarap satışı vergilendirilecektir.

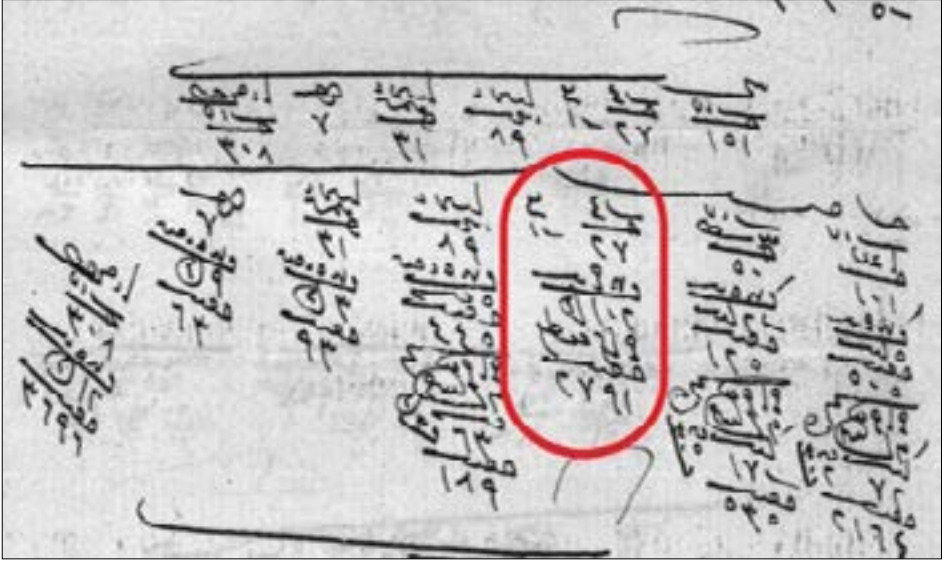
1669'da adanın fethi tamamlandıktan bir yıl sonra 1670'te tahrir işlemi tekrarlanmış ve bu kez bağ maddesi "Kısm-ı sani ki bağları ve eşcar-ı müsmire-yi muttasılayı müştamil bağçeleri mesaha olunub ketb-i şer'iyede

1 BOA, *Tapu Tahrir Defteri*, no. 820.

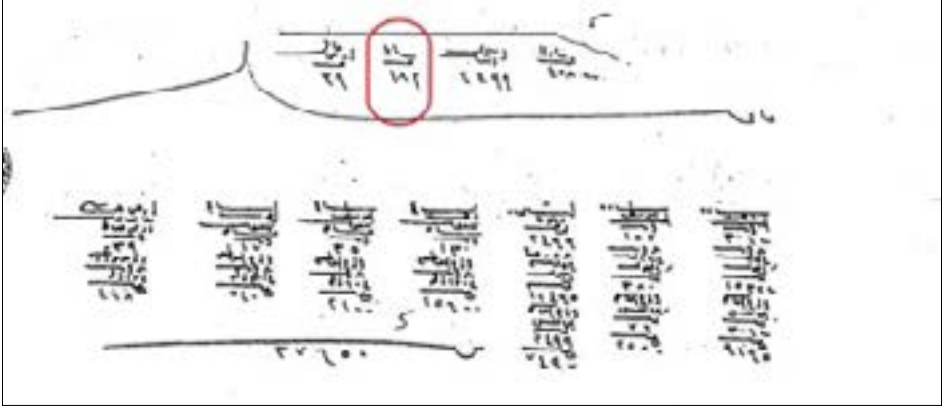
2 BOA, *Tapu Tahrir Defteri*, no. 820.

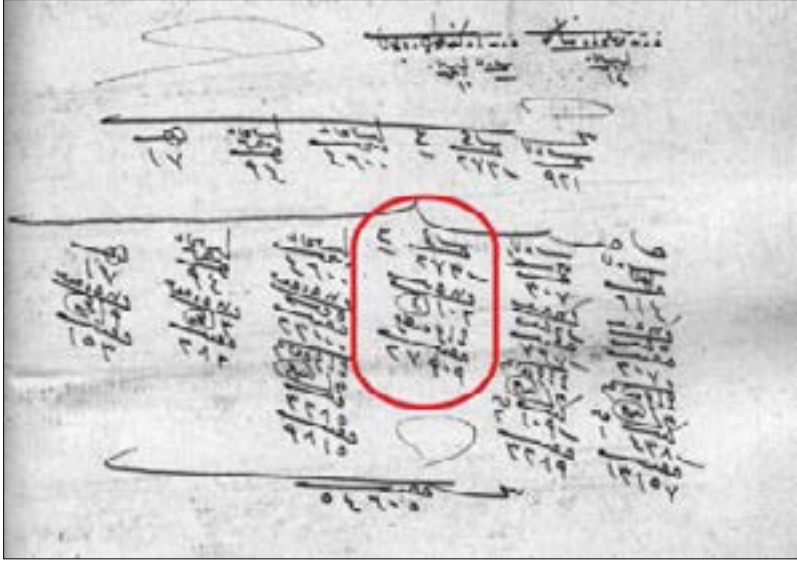
Ek. 1. Azalan Bağ Milopotamu Ayo Monos Köyü, 1670 bağ cerid (dönüm) 105
Kaynak: BOA, *Tapu Tahrir Defteri*, no. 822

Ek. 2. Azalan Bağ Milopotamu Ayo Monos Köyü, 1704 bağ cerid (dönüm) 27,5
Kaynak: TKA, *Kandiye Mufassal Defteri* eski no. 489, yeni no. 1

Ek. 3. Artan Bağ Resmo Açıpopula Koyü, 1670 bağ cerîb (dönüm) 182
Kaynak: BOA, *Tapu Tahrir Defteri*, no. 822

Ek. 4. Artan Bağ Resmo Açıpopula Köyü, 1704 bağ cerîb (dönüm) 273,5
Kaynak: TKA, *Kandiye Mufassal Defteri* eski no. 489, yeni no. 1

tain buyurulan haraç-ı mukataa olmak üzere her bir cerib bağ veyahut bağçeden on dirhem-i şer'i vaz olunub ziyade ve noksan talep olunmaz" şeklinde kaleme alınmıştır.³

Ada'da Osmanlı döneminde şarap üretimi ve satışının devam ettiğini gösteren en ilginç madde ise 1669 yılında ilan edilen Girit Gümrük Kanunnamesindeki "hamr (şarap) ve 'arak (rakı) kâfirlere rızk olmağla hamr ve 'arak alub gitseler ve götürseler bahâsı hisâb olunub takdîr olundukdan sonra yüzde dört akçe gümrük alına". (Karancikou 2003, 129-30) hükmüdür. Zira burada kefere tüccarın şarap ve rakı alıp götürebileceği açıkça belirtilmiştir. Şarap ve rakı ticaretinin serbest bırakılmasının gerekçesi de 'keferenin rızkı' yani geçim kaynağı olmasına bağlanmaktadır.

Tahrirlerde öşür ve harac birlikte hesaplanarak maktu vergi adı altında gösterilmiştir. 1670 sayımında bağlar ala, evsat ve edna olarak üç statüye ayrılmış ve üçünün de maktu vergileri, ala bir cerib (dönüm) 120 akçe, evsat bir cerib 60 akçe, edna bir cerib 30 akçe şeklinde ayrı ayrı belirlenmişti. 1704 sayımında bağlar için böyle bir ayırım yapılmadı, her cerib 102 akçeden hesaplandı.

Diğer yandan ihtiyaç hasıl olduğunda bağların tecdiden tahrir edildiğine dair Resmo şeriye sicillerinde bazı kayıtlara rastladık. Bu tahrirlerde önemli miktarda Müslümanın da bağ sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin 1108 (M. 1696-1697) yılında yapılan bir tahrirde Resmo Kasteloz köyünde 75 bağ sahibinden on birinin Müslüman olduğu görülmektedir.⁴ Yine 1113 (M.1701-1702) tarihinde yapılan yazımda Resmo'ya bağlı Karoti köyünde 61 bağ sahibinden 10'unun Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada bir cümleyle belirtmekte yarar vardır ki adada Müslüman nüfusun büyük bir kısmı ihtida neticesinde oluşmuştur.

Girit'te bu tarımsal dönüşümü belirli bir zaman dilimi ve belirli bir coğrafi kesitte resimleyebilmek amacıyla Osmanlı döneminde yapılan iki farklı gelir sayımını (tapu tahrir) esas aldık. Örneklemimiz Osmanlı egemenliğinin ilk 35 yılı (1670-1704) ve adanın Resmo kentidir.

Girit'te Osmanlı döneminde üç adet sayım yapılmıştır. Bunlardan ilki 1650 de Hanya Resmo alındıktan sonra gerçekleştirilmiştir. İkincisi ise 1670 Kandiye alındıktan ve adanın fethi tamamlandıktan sonra yapılmıştır. Son tahrir ise 1704 tarihinde yani 35 yıl sonra gerçekleşti. Aslında bu Osmanlı tahrir geleneğinin neredeyse sona erdiği bir dönemde yapılmıştır ve hemen hemen Osmanlı'nın son yaptığı tahrirlerdendir.

Ömer Lütfi Barkan, tahrirleri Osmanlı İmparatorluğu'nda idari ve mali düzenin zorunlu bir aracı olarak kabul eder (Barkan, Meriçli 1988, 4). 'İhtiyaç hasıl oldukça' yapılan tahrirler defter edilir ve tımara ve maliyeye ait işlemler bu defterler üzerinden işlem görürlerdi. Mufassal (detaylı) ve icmal

3 BOA, *Tapu Tahrir Defteri*, no. 825.

4 VGMA, *Resmo Şeriye Sicilleri*, no. 3110, s. 45.

(özet) defterlerde, yazılan yerin idari birimleri, haneler, tasarruf ettikleri arazi ve vergi matrahları net olarak yazılıyordu. Dolayısıyla bu defterler ekonomik açıdan oldukça önemli bilgiler içermektedir. Ada'da Osmanlı egemenliğinin kurulma sürecinde tarımsal faaliyetlerin ve üretim ilişkilerinin incelenmesinde de tahrirler son derece ilginç veriler sunmaktadır.

Adada üzüm üretiminin durumunu görmek için Osmanlı egemenliği altında kayda alınan 1670 ve 1704 tarihli iki adet tapu tahrir defterini incelemeye aldık. Bu çalışmada tahrir kayıtlarının sunduğu veriler bizi sınırladı. İlk Osmanlı egemenliğinde adada üzüm üretimini rekolte ve ihracat açısından karşılaştırabilecek veriler ne yazık ki bu defterlerde mevcut değildi. Bu nedenle üretimi veya hasılatı karşılaştırma şansımız olmadı.

İkincisi vergi gelirlerini karşılaştırma şansımız da olmadı. Çünkü 1670 sayımında bağlar ala evsat ve edna olarak üç statüye ayrılmış ve üçünün de vergi oranları, ala bir cerib (dönüm) 120 akçe, evsat bir cerib 60 akçe, edna bir cerib 30 akçe şeklinde ayrı ayrı belirlenmişti. Oysa 1704 sayımında bağlar için böyle bir ayırım yapılmadı, her cerib 102 akçeden hesaplandı. Bu nedenle vergi hasılatını da üretimin azalması ya da artması anlamında karşılaştırma şansımız olmadı.

Tüm bu saydığımız nedenlerle her iki tahriri yan yana getirdiğimizde üzümü üretim/rekolte ve ihracat açısından karşılaştırma şansımız olmadı. Geriye elimizde üretimin adada gelişimini izlemek için tek ölçüt kaldı. Bu da vergiye konu olan bağ ölçüm (alan/mesaha) miktarıdır. Bağ miktarını karşılayan ölçüt, alan ölçüsü birimi olan ceribtir. Cerib ölçü birimi olarak bu yüzyılda yaklaşık bir dönüme karşılık gelmektedir.

Bu çalışmadaki amacımız Girit'te Osmanlı egemenliğinin kurulması sırasında bağların durumunu resmetmektir. Bu amaçla çalışmamızda Resmo livasına bağlı köylerdeki 1670 ve 1704 sayımlarında, bağların alan miktarını yan yana getirdik.

Karşımıza çıkan tabloda ilk tespit bağ miktarının da bazı köylerde azalırken bazılarında artmış olduğudur. Örneğin Milopotamu Nahiyesine bağlı Ayo Monos köyünde bu otuz beş yıl içinde bağ miktarı %23 oranında azalırken Resmo merkeze bağlı Açıpopula köyünde %51 oranında artmıştır (Bakınız Ek).

Bu artış veya azalış hiçbir köyde aynı oranda değildir. Aşağıdaki tablolarda görüldüğü üzere nahiyeye bazında da toplam artış ve azalış farklılık göstermektedir. Üstelik yine aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere Resmo livası genelinde 1670'den 1704'e otuz beş yıl içinde toplam artış ve azalış görüntüsü oldukça farklıdır. Bu süre içinde bağ miktarı %9 oranında azalmıştır.

Venetians and Ottomans in the Early Modern Age, 85-96

NAHİYE-Yİ RESMO

Bağ cerib			
1650	1704	Fark	Yüzde
5395.5	5259.75	-135.75	-%2.5

NAHİYE-Yİ MİLOPOTAMU

Bağ cerib			
1650	1704	Fark	Yüzde
3855	3225.25	-629.75	-%16.3

NAHİYE-Yİ AYVASİL

Bağ cerib			
1650	1705	Fark	Yüzde
1290.5	933.5	-357	-%27.7

NAHİYE-Yİ AMARİ

Bağ cerib			
1650	1705	Fark	Yüzde
1409.5	1458	+48.5	+%3.4

RESMO LİVASI GENEL TOPLAM

Bağ cerib			
1650	1705	Fark	Yüzde
11,950.5	10,876.5	-1,074	-%9

Osmanlı egemenliği altında bağların durumu sıkça kontrol edilmiş, harap halde bulunan bağların tespiti ve bundan dolayı reyanın vergi talebiyle rahatsız edilmemesi amacıyla uyarılar yapılmıştır. 1670 ile 1705 tahrirleri arasında zaman zaman sipahiler ya da reaya tarafından gerçekleşen talepler doğrultusunda bağların yerel ve bölgesel olarak yeniden tahrir edildiği görülmüştür. Aynı dönemi kapsayan Resmo şerhiye sicilleri üzerinde yaptığımız çalışmada zaman zaman köy sipahilerinin veya reyanın talebi ve Kandiyeye Paşası'nın emriyle bağlarda yeniden ölçüm yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ölçümün “atik ve cedid mahsuldar olan bağların memhur miri resen (halat) ile ve marifet-i şer’le” sıhhat ve hakikat üzere yapılması ve bu bahane ile reayanın taciz edilmemesi de ayrıca belirtilmiştir.⁵

Sonuç olarak adada Osmanlı egemenliği altında bağcılık faaliyetlerinin devam ettiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. Üstelik 1704 tarihli tapu tahrir defterinde yer alan kanunnamede de bu bağların mülkiyet konusu olduğu ve miras paylaşımında gündeme getirileceği açıkça ifade edilmiştir. “...cezire-i mesfurenin arazisi arazi-i haraciyeden olmağile ahalsinin yedlerinde ibka olunan bağ ve bağçe ve bostan ve sair arazi mülkleri olub emlak-ı saire gibi tasarruf iderler mesela fevt olsalar vereseleri beyninde ale’l-vechü’l-şer’ taksim olunur...”⁶ Buna uygun olarak kadı kayıtlarında bağlar satış hükümlerinde ve tereke paylaşımalarında yer almakla birlikte adada üzüm üretimi, bağcılık düzenlemeleri, rekoltesi ve ihracatı gibi bilgiler yer bulamamıştır. Kanunname hükümlerinden de anlaşıldığı kadarıyla adada üzüm ve şarap üretimi ve ticareti yapılmasına rağmen, tüm bunların adanın ekonomik ve ticari verilerini etkileyecek boyutta olmadığı anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

BOA = İstanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

Tapu Tahrir Defteri, no. 820.

Tapu Tahrir Defteri, no. 822.

Tapu Tahrir Defteri, no. 825.

TKA = Ankara, Tapu Kadastro Arşivi:

Kandiye Mufassal Defteri, eski no. 488, yeni no. 4.

Kandiye Mufassal Defteri, eski no. 489, yeni no. 1.

VGMA = Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, *Resmo Şeriye Sicilleri*, no. 3110.

Bibliyografya

Barkan, Ömer Lütfi; Meriçli, Enver (1988). *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*. Ankara: TTK. Yayını.

Braudel, Fernand (1993). *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* cilt 1. Ankara: İmge Kitabevi.

Brown, Horatio F. (1895). *Venice: An Historical Sketch of the Republic*. London: Rivington, Percival & Co.

5 VGMA, *Resmo Şeriye Sicilleri*, no. 3110, s. 45.

6 TKA, *Kandiye Mufassal Defteri*, eski no. 488; yeni no. 4, s.2a.

- Brumfield, Allaire (2004). "Osmanlı Girit'inde Tarım ve Kırsal Yerleşme. 1669-1898". Baram, Uzi; Carroll, Lynda (eds.), *Osmanlı Arkeolojisi*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 49-89.
- Greene, Molly (2000). *A Shared World: Christians and Muslims in the Early Modern Mediterranean*. Princeton: Princeton University Press.
- Hadziiossif, Christos (2016). "Zeytin ve Zeytinyağının Tarihselliği". Kaya, Alp Yücel (ed.), *Zeytinin Akdeniz'deki Yolculuğu Konferans Bildirileri*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi Yayınevi, 117-28.
- Heyd, William (1975). *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karantzikou, Eleni; Poteinou, Penelope (haz.) (2003). *Ierodikeio Irakleiou. Tritos kodikas 1669/73 - 1750/6* [Kadi sicil of Herakleion, Third Codex: 1669/73 - 1750/67]. Herakleion: Vikelaia Library.
- Stallsmith, Allaire B. (2007). "One Colony, Two Mother Cities: Cretan Agriculture under Venetian and Ottoman Rule". Davies, Siriol; Davis, Jack L. (eds.), "Between Venice and Istanbul: Colonial Landscapes in Early Modern Greece". Monogr. no., *Hesperia Supplements*, 40, 151-71.